

Kvindeoprøret

To af Rødstrømpebevægelsens vigtigste slogans var: ”Ingen klassekamp uden kvindekamp – ingen kvindekamp uden klassekamp” og ”Det private er politisk”. Mens det første slogan er gået over i historien, er det andet blevet højaktuelt med #MeToo-bevægelsens globale oprør mod seksuel chikane og seksuelle krænkelse.

DRUDE DAHLERUP

Cand.scient.pol. fra Aarhus Universitet 1973. Aktiv i Studenterrådet i 60'erne; medarbejder ved Studenterbladet (DSF) 1967-68; Professor i statsvetenskap ved Stockholms Universitet 1998-2016; Adjungeret professor ved RUC fra 2017. International rådgiver for FN, IPU, DIPD o.a., specielt i post-konflikt lande, vedr. valgsystemer og kønskvoteringsystemer.
E-mail: drude@ruc.dk

Indledning

Kvindeoprøret i Danmark fra slutningen af 1960'erne til omkring midten af 80'erne var en del af den nye internationale *Women's Liberation Movement*. Den nye kvindebevægelse var uden tvivl den af samtidens mange nye sociale bevægelser, som levede længst. Og man kan spørge, om det ikke også var den af alle disse bevægelser, som på dansk jord fik størst gennemslag.

Som studerende på Aarhus Universitet var jeg med til at starte Rødstrømpebevægelsen i Århus i 1970, og skrev som forsker langt senere to-bindes værket *Rødstrømperne. Den danske Rødstrømpebevægelses udvikling, nytænkning og gennemslag, 1970-85* (Gyldendal 1998). Det var almindelige at omtale det nye kvindeoprør som kvindebevægelsens anden store bølge, som en efterfølger af den første kvindebevægelses-bølge, som kan dateres til tiden før 1. Verdenskrig, og hvor kravene var kvinders ret til uddannelse, adgang til offentlige erhverv, gifte kvinders juridiske myndighed og endelig kravet om stemmeret.

I Danmark og de øvrige nordiske lande begyndte oprøret allerede nogle år før '68, nemlig med den særlig nordiske kønsrolledebat. Diskussionen satte gang i en venstreliberal feministisk mobilisering med den aktivistiske *Dansk Kvinde-samfunds ungdomskreds*. Blandt de aktive var det senere konservative folketingsmedlem og minister, Grethe Fender Møller, fabrikanten Bjørn Selden og Tine Bryld. Så kom foreningen *Individ og Samfund*. Fri adgang til prævention og fri abort var blandt hovedkravene sammen med krav om ophævelse af sam-beskatningen og af mandens stilling som familiens forsørger i henhold til lovgivningen. Baggrunden for kvindeoprøret var de store sociale og økonomiske ændringer i kvindernes stilling i samfundet. I 1960'erne kom kvinderne, nu også middelklas-sens kvinder, for alvor ud på arbejdsmarkedet, og de unge kvinder strømmede ind på uddannelsesinstitutionerne, ligesom P-pillen forbedrede ungdommens mulighed for at have et

ordentligt seksualliv før ægteskabet. Kort sagt var der blevet en ubærlig modsætning mellem kvinders nye liv og de traditionelle kønsroller.

Da jeg selv i 1963 efter endt studentereksamen fra Frederiksborg Statsskole i Hillerød drog til Århus for at studere statskundskab ved Aarhus Universitet, var mit personlige projekt at undgå at falde i ”husmoder-fælden”. Det var et individuelt og ganske ensomt projekt. Jeg var en af de unge piger, som dengang sagde: ”jeg arbejder bedst sammen med mænd”. I min forskning har jeg kaldt 1960'ernes kvindesag for ”vi-er-alle-mennesker”-perioden. Det var dengang Dansk Kvindesamfund overvejede at tage navneforandring til ”Dansk Kvinde- og Mandssamfund”! Men med den nye kvindebevægelse, hvis vigtigste danske gren var Rødstrømpebevægelsen, blev der vendt op og ned på 60'ernes individualistiske perspektiv - for mig personligt og for en hele ny generation af unge, velud-dannede kvinder. Det alternative perspektiv, som begyndte at optage os, var at ændre samfundet gennem et nyt fællesskab mellem kvinder.

Oprør på kollegierne

Forinden var jeg blevet involveret i oprøret mod de traditionelle styreformere på kollegierne. Husorden krævede ingen besøg af det modsatte køn efter kl. 23 om aftenen, og på kollegierne i Universitetsparken blev det håndhævet af dels portneren og dels eforen, som skulle være en ældre, respekteret professor. Begge havde embedsbolig i direkte tilknytning til kollegierne. Jeg boede selv på kollegium 9 i Universitetsparken, hvor den relativt frisindede juraprofessor Knud Illum herskede som efor over kollegierne 7, 8 og 9, som var for kvindelige studerende, mens de øvrige optog mandlige. Ifølge reglerne skulle man også ansøge om tilladelse til at holde fest, og festen skulle slutte på et bestemt tidspunkt, hvorefter der skulle være ro, hvilket portneren kontrollerede. Alle disse regler var natur-

ligvis led i kontrollen med de unge menneskers seksualliv, som helst først skulle begynde efter giftermålet! Men netop på dette tidspunkt var alt dette i skred. Vi protesterede og omgik reglerne, alt hvad vi kunne. Det er interessant at notere, at netop disse kollegie-oprør på samme tid opstod i mange lande, bl.a. i Frankrig. Således var den kendte Daniel Cohn-Bendit med til at gøre oprør mod en regel på Nanterre universitets kollegier, som gav pigerne adgang til drengenes bygninger efter kl. 22, men ikke omvendt! Kravet om frihed og medbestemmelse på kollegierne var således en vigtig del af '68-oprøret. Det kom også til interne oprør på kollegierne mod de nedværdigende optagelsesritualer og udnyttelse af de såkaldte "skideindflytterne" (Universitetsparken) eller "phiiserne" (Studentergården). Som medarbejder i slutningen af 60'erne på Danske Studenter Fællesråds landsdækkende blad, *Studenterbladet* - en del af 1967 som ansvarshavende redaktør - var jeg med til at afdække disse groteske ritualer, som var mest udbredt på mandekollegierne. I Studenterrådene arbejdede vi med held for at få beboer- og studenterrådsrepræsentanter i nybyggede kollegiers bestyrelser.

Tilpasning og oprør

Gennem 1960'erne var studenterrådernes arbejde blevet professionaliseret og mere formaliseret. Vi havde gennem møjsommelige forhandlinger fået lov til at fremlægge studenterrådets synspunkter i Aarhus Universitets Konsistorium, altid kun på enkelte punkter, og altid først efter at professorerne havde startet diskussionen. Så blev vi hentet ind - mine mandlige studenterrådskolleger altid i jakkesæt og jeg i en nydelig, rød spadseredragt - men hurtigt sagde rektor tak og farvel til os, hvorefter Konsistoriums professorer tog den endelige beslutning bag lukkede døre. De yngre lærere havde ingen som helst repræsentation, så vi fortalte dem i hemmelighed, når vi havde opsnappet noget vigtigt! Denne studenterrådets tilpasning til spillereglerne til gengæld for en flig af indflydelse gjorde, at studenteroprøret faktisk kom bag på os i Studenterrådet. Jeg husker en afstemning i studenterrådets fællesråd, hvor vi ved en flertalsafstemning pålagde de humanistiske rådsrepræsentanter ikke at gå videre med deres krav om 30 % studenterrepræsentation i de styrende organer på universitetet, fordi det kunne ødelægge den adgang til Konsistorium, vi møjsommeligt havde forhandlet os frem til! Det endte som bekendt med, at studenterne fik 50 % i Studienævnene med vores allesamens støtte. Det betød uden tvivl en tiltrængt fornyelse af de traditionelle, hierarkiske universiteter. I dag har studenterne langsomt mistet indflydelsen igen i effektiviseringsnavn. Selv om jeg er universitetslærer nu, kan jeg godt efterlyse et nyt studenteroprør! Men tilbage til det rene kvindeoprør.

Ingen klassekamp uden kvindekamp

En analyse af Rødstrømpebevægelsens slogan "Ingen klassekamp uden kvindekamp - ingen kvindekamp uden klassekamp" viser, at dette slogan havde to adressater. Det første led var vendt mod mændene i 68-oprøret. Det var en kritik af manglen på kønsperspektiv inden for venstrefløjbevægelserne. Det var en teoretisk kritik af kønsblindheden i alle de nye venstreorienterede samfundsteorier. Hvordan kunne man skrive

op og ned af stolper om undertrykkelsen i samfundet uden at se de hierarkiske kønsstrukturer? Men det var også en kritik af datidens samværsformer, hvor opgøret med de gammeldags seksuelle normer var vigtigt og på langt sigt i høj grad blev samfundsforandrende. Men når det gjaldt kvinderne, havde opgøret sine grænser.

For kvinderne gjaldt det dengang, hvad forfatteren Vita Andersens digtsamling fra 1978 havde som titel: *Hold kæft og vær smuk*. Til studenterfesterne hentede vores mandlige studenterkammerater tavse piger fra Katedralskolen. På mit fag, statskundskab, var vi kun 10 % kvindelige studerende, og da scient.pol.-foreningen ved julefesten slog sig sammen med de franskstuderendes forening, Thèleme, følte vi statskundskabspiger os også nærmest som et tredje køn!

Men kvinderne var blevet trætte af at "lave the til revolutionen". En kronik i Information den 6.maj 1970 markerede det nye kvindeoprør:

Så er der venstrefronten med alle de rare progressive drenge, der sidder i panelerne og fortæller os alt det rigtige. Pigerne sidder nemlig ikke i panelerne, vi sidder dernede og mener alt det rigtige. - - Vi sætter alt ind på at holde vores position som venstrefrontens dejlige frigjorte damer, og paneldrengene elsker os, fordi vi vil, når de kan. - - Vi vil lægge en bombe under såvel de frelste venstreorienterede og hippierne som de fortabte højreorienterede, Ingen skal føle sig sikker, for ingen er sikker.

Basisgrupperne, på engelsk consciousness-raising groups, var overalt det nye kvindeoprørs organisatoriske nyskabelse. De blev katalysator for kvindeoprøret. En gruppe bestod typisk af 6-10 kvinder, som mødtes på skift hos hinanden, ofte flere gange om måneden. I basisgruppen kunne man opleve hudløst ærlige og stærkt personlige diskussioner om relationen kvinder imellem, om parforhold, arbejdsliv, manglen på daginstitutioner og generelt om, hvordan det var at være kvinder netop da. Der kunne også være diskussioner omkring en rapport eller ny kvindelitteratur. Her talte man i runder, og mødet sluttede altid med kritik og selvkritik af selve mødet: Var alle kommet til orde, eller havde en eller flere domineret mødet? En del af samtidens feministiske afskyede basisgrupperne og var stærkt kritiske overfor manglen på diskussioner om marxistisk teori. Men basisgrupperne frigjorde uden tvivl, når de fungerede bedst, en kolossal ny energi og indsigt om, hvad der burde laves om i samfundet: "Det private er politisk". De fleste basisgrupper levede kun kort, men nogle få grupper nåede faktisk at få sølvbryllup!

Ingen kvindekamp uden klassekamp

Anden del af sloganet var rettet mod, hvad den nye aktivistiske og fandenivoldske kvindebevægelse kaldte den "borgerlige kvindebevægelse". Det var en kritik af de kvindesagsforeninger, som gennem snart hundrede år havde arbejdet hårdt for forbedringerne i kvinders vilkår, og som, det viser en nøgtern historisk analyse, havde været en vigtig kraft bag mange af de lovgivningsmæssige fremskridt på ligestillingens område gen-

nem tiderne. Rødstrømperne kritiserede dem for at arbejde på ”mandssamfundets præmisser”.

I dag vil mange sikkert blive forbavsede over at høre, at rødstrømperne ikke gik ind for ’ligestilling’:

...’ligeberettigelse’ betyder at overklassens kvinder bliver lige så privilegerede som overklassens mænd og underklassens kvinder bliver lige så udbyttede som underklassens mænd, men alle kvinders befrielse implicerer et klasseløst samfund. (Femø-gruppen i *Politisk Revy*, nr. 174, 1971).

Hvordan var forholdet til fagbevægelsen? De venstreorienterede rødstrømper såvel som mange feministiske medlemmer af partierne til venstre i folketingsalen deltog aktivt i periodens mange protester over forholdene på arbejdsmarkedet. Rødstrømperne lavede aktioner mod bestemte arbejdspladser og var med til at rette offentlighedens opmærksomhed mod de lave lønninger og elendige arbejdsforhold, som kvindelige arbejdere ofte arbejdede under. Det vakte opsigt, da offentligheden hørte om og så billeder fra i en fabrik i Herning-området, der fabrikerede smart og sart lyserødt dameundertøj, men hvor der ikke var døre på toiletterne – de kvindelige arbejdere skulle jo nødigt drive den af eller ryge uden for pauserne, mente arbejdsgiverne. Rødstrømperne var også meget aktive omkring de store ligelønsdemonstrationer med fagbevægelsens kvinder i spidsen. Men der var også modsætninger, bl.a. var fagbevægelsens ledende kvinder ikke begejstret for rødstrømpernes megen snak om seksuelle spørgsmål.

En ny generations kvindeoprør

Rødstrømpebevægelsen var en *social-kulturel bevægelse*, der som strategi havde ”bevidstgørelse” i basisgrupper og udvikling af en *feministisk modkultur* – kort sagt at ændre vores kulturelle normer og samværdformer. ”Kvinde” blev igen et positivt ord, og der kom nu kvindehuse, kvindeteatre, kvindebands (bl.a. Anne Linnets Chit og Chanel), kvindeølejr på Femø og Samsø, kvindelitteratur – og kvindeforskning, senere kønsforskning. Der var et krav om, at radikale ændringer af samfundets kønsstrukturer og kønsrelationer skulle ske her og nu; forandringerne skulle leves i dag, og kunne ikke som i den klassiske marxistiske feminisme vente til efter den socialistiske revolutionen. I feminismens lange historie kan Rødstrømpebevægelsens form for feminisme karakteriseres som *radikal-venstreorienteret feminisme* eller ”kvindefrigørelsesfeminisme” (Women’s Liberation).¹

”Women only” som organisations-strategi blev en katalysator for udviklingen af krav om forandring ud fra ”det personlige er politisk”. Men det vakte stor modstand på venstrefløj. Mens Dansk Kvindesamfund i alle årene havde inviteret mænd til at deltage i foreningens arbejde, men få kom, så stod venstrefløjens unge mænd og bankede på døren og ville ind til kvindemøderne. Mens de fleste rødstrømper levede sammen

med mænd, var kvinder-sammen-strategien mest konsekvent hos de lesbiske feminister, og de første rene kvindekollektiver så dagens lys i 70’erne. I København dannedes en selvstændig *Lesbisk bevægelse*, mens de lesbiske rødstrømper forblev inden for den samlede bevægelse i de øvrige byer. ”En kvinde uden en mand er som en fisk uden en cykel,” lød et internationalt kendt slogan.

Et nyt aktions-repertoire

Mens den øvrige venstrefløj i 1960-70’erne hyppigt anvendte store demonstrationer, var det nye kvindeoprørs aktions-repertoire præget af direkte og personlig konfrontation: besættelse af dameblad-redaktørens kontor; erobring af talerstolen ved Københavns Universitets årsfest; selvtægt med bygning af en betonrampe til barnevogne på Nørreports station, da det ikke var muligt for forældre (mest kvinder) med barnevogn at komme ned på perronen og efterfølgende konfrontation med DSB’s generaldirektør, da han steg ud af morgentoget. Erobring af talerstolen fra LOs formand med krav om ligeløn (ved bl.a. Karen Jespersen), forsøg på sabotage af Miss Århus skønhedskonkurrencen med Otto Leisner som konferencier og meget, meget mere.

Den første kvindeølejr på Femø i sommeren 1971 var inspireret af *Det nye Samfunds* omdiskuterede Thy-lejr. Pressen skrev undrende, om kvinderne også kunne klare selv at rejse store militærtelte og tomme lokummer? Men det kunne de. I det hele taget blomstrede ø-lejr-bevægelsen i disse år, og Femø-lejrens planlæsningsgruppe søgte derfor penge fra kulturministeriets ø-lejrpulje. Og selv om ansøgningsfristen var overskrevet, mødte rødstrømperne op og krævede pengene – og kulturminister Kristen Helveg Petersen bevilgede dem. Det forlød, at den venlige kulturminister havde ytret ønske om selv at besøge Femø-lejren, men havde fået det svar, at lejren kun var for kvinder (og drenge under 13 år), men at han kunne sende sin kone! Dette er typisk for Danmark og de øvrige nordiske lande: Staten finansierer sin egen opposition – og samtidig inddæmmer den i en vis udstrækning.

Hvem var rødstrømperne?

Rødstrømperne blev af modstanderne beskyldt for at være overklassepigier og desuden mangle både mænd og børn! Men hvem var de, som blev aktive rødstrømper egentlig? *Tabel 1* viser rødstrømpernes stilling, mens de var aktive. Rødstrømperne var typisk 25-29 år. I de to største byer var majoriteten under uddannelse, mens andelen af lavere funktionærer og arbejdere tilsammen udgjorde majoriteten i industribyen Horsens. Særligt i Århus var der mange uddannelsessøgende i bevægelsen.

Tallene stammer fra en enquete, som jeg i 1992 lavede blandt 1.300 rødstrømper, idet populationen bestod af alle de kvinder, som fandtes på deltagerlister og medlemskartotekskort i

NOTE 1 *Rødstrømperne*, bd. II, kap.11.

Tabel 1 Rødstrømpernes stilling i de fire byer, pct.

	København	Århus	Horsens	Skive
Arbejdere	9	7	13	6
Lavere funktionærer	23	14	44	36
Højere funktionærer	8	5	6	12
Under uddannelse	53	66	23	27
Andet, uoplyst	8	8	14	18
I alt	100	100	100	100

Kilde: Rødstrømpe-enqueten. Respondenter, der deltog i flere af byerne udeladt.

Kvindehuset i fire byer, København, Århus, Horsens og Skive. Dette er, så vidt jeg ved, en af de største, om ikke den største spørgeskemaundersøgelse blandt aktivister fra kvindebevægelsens anden bølge, også internationalt. Kvindehusene var samlingssteder for de aktive. De var i nogle byer kommet til gennem husbesættelse som i Åbenrå i København, i andre tilfælde gennem forhandlinger med kommunen som i Århus og Horsens. Ikke alle kaldte sig "rødstrømper", men blot "kvindegrupper". I alt fandtes der i 1978 Kvindehuse mindst 60 steder i landet, i 1983 lidt under 70² - fra Struer til Farum og fra Hjørring til Langeland.

Rødstrømpe-enqueten viste også, at rødstrømperne – i modsætning til myterne om de barnløse (og mandløse) rødstrømper – havde stort set lige så mange børn som andre kvinder i samme alder og på samme uddannelsesniveau. Mange rødstrømper var eller havde været aktive i studenterbevægelsen, fredsbevægelsen og andre af tidens bevægelser. Undersøgelsen viser dog, at for næsten ¾ af de aktive i kvindehusene lå hovedaktiviteten dengang hovedsageligt i Rødstrømpebevægelsen, mens kun en mindre andel havde deres hovedaktivitet i andre af samtidens bevægelser eller fagpolitisk arbejde, samtidig med at de var aktive i Rødstrømpebevægelsen.

Uenighederne mellem den traditionelle og den nye kvindebevægelse var i 1970'erne ikke kun ideologisk. Det var en modsætning mellem de radikale og aktionerende græsrodder og de mere etablerede organisationer, lobbyisterne i Dansk Kvindesamfund og Danske Kvinders Nationalråd/Kvinderådet. Dette var en typisk generationskonflikt, som har kendetegnet kvindebevægelsen gennem historien og genfindes over hele verden. Senest har vi set lignende uenigheder mellem yngre og ældre feministiske kvindeoprøret under Det Arabiske Forår – en udvikling som jeg har fulgt tæt som konsulent for The Inter-Parliamentary Union, IPU, omkring de nye valgsystemer og kønskvoteringsystemer i Egypten og Tunesien.

Hvilke spor satte den nye kvindebevægelse sig?

Hvilken gennemslag fik det nye kvindeoprør, og hvilke spor

satte den på længere sigt? En gængs definition i forskningen om sociale bevægelser er, at en social bevægelse er "bevidste kollektive aktiviteter, som inden for en fælles idemæssig ramme og med et flertal af organiseringer har til formål at skabe forandring i samfundet, idet medlemmernes engagement er den vigtigste ressource". En bevægelse er altid mere end dens organisationer, og det er følgelig svært at indfange dens virkninger på kort og specielt på langt sigt.

Rødstrømpebevægelsen kan dateres fra den første rødstrømpeaktion på Strøget i København i april 1970 til midten af 1980'erne, hvor bevægelsen ebber ud. Hvis vi dertil lægger, hvilket er rimeligt, det fortrinsvis liberale kvindeoprør fra slutningen af 1960'erne med bl.a. Dansk Kvindesamfunds Ungdomskreds, søger vi således efter spor af en bevægelse, som kan siges at have spredt sig over to decennier. Jeg vil i det følgende gøre to nedslag. Først diskuteres bevægelsens indflydelse på den nye ligestillingslovgivning, som kom i 1970-80'erne, dernæst sættes fokus på, hvad man kan kalde en feministisk modkultur og nye alternative institutioner, som blev oprettet i tilknytning til bevægelsen.

"Flip ikke en minister ud uden grund"

Dette citat er et råd til efterfølgerne efter den første Femø-lejr i 1971. En vis omend begrænset tilpasning til det, som man i bevægelsen omtalte som den kapitalistiske og patriarkalske stat! Generelt overlod rødstrømperne i det store og hele forhandlingerne om ny lovgivning til den "gamle kvindebevægelse" og til de feministiske kvindelige politikere i partierne. Rødstrømpernes vigtigste betydning var deres betydelige effekt på samfundsdebatten og den samfundsmæssige forståelse af, hvad kvinder kan, vil og må, herunder ikke mindst på yngre kvinders selvopfattelse og identiteter. Gennem de ændrede samfundsdiskurser fik det nye kvindeoprør en *indirekte effekt* på fremkomsten af de mange nye love af betydning for ligestillingen, som blev vedtaget gennem 1970'erne og 80'erne. I denne periode bliver ligestilling et særskilt sagsområde med egne institutioner og love. Reformerne blev som hovedregel vedtaget i konsensus mellem de gamle partier, mens Fremskridtspartiet (og fra 1990'erne Dansk Folkeparti) som oftest stemte imod. Ibland stemte også partierne på venstrefløjen imod, hvis man mente, forslaget ikke gik langt nok. Det drejede sig bl.a. om udbygning af daginstitutionerne; oprettelse af Ligestillingsrådet; deltidsarbejdende (mest kvinder) får adgang til A-kassen og dermed arbejdsledsundersøttelse; lov om kvinderepræsentation i kommissioner, råd og udvalg; de første handlingsplaner for ligestilling samt ligeløns- og ligebehandlingslove, som fulgte efter ligelønsaftaler mellem arbejdsmarkedets partner og EF-direktiver; nu kom der også kommunale ligestillingsudvalg og regionale ligestillingskonsulenter³. Rødstrømpe-

NOTE 2 Se Danmarkskort over udbredelsen af kvindehusene/kvindegrupper, Dahlerup 1998, bd. I, ss. 262 og 347.

NOTE 3 Drude Dahlerup: "Da ligestilling kom på dagsordenen", ss.158-219 i Drude Dahlerup & Kristian Hvidt, red., *Kvinder på Tunge. Kvinder i landspolitik i 75 år*, Rosinante, 1990; Anette Borchorst & Drude Dahlerup, red., *Ligestillingspolitik som diskurs og praksis*, Samfundslitteratur 2003. Om tidligere lovgivning på området, se Ellen Strange Petersen, *Kvinderne og valget*, 1965, og for senere perioder se Signe Olsen, *Da ligestillingspolitikken blev skrinlagt. En analyse af de politiske kampe om ligestillingsbegrebet fra 1975-2013*. Roskilde Universitet, 2014.

bevægelsen og alle dens aflæggere udøvede et pres udefra, eller om man vil nedefra, på det politiske system, hvilket samtidig skubbede til og legitimerede ligestillingsreformer, hvoraf mange var moderate, i det politiske system.

Ritt Bjerregaard udtalte sig om relationen mellem Rødstrømpebevægelsen og de kvindelige politikere på denne måde i et interview fra 1985⁴:

Jeg tror, at kvindebevægelsen har spillet en afgørende rolle. Det at private oplevelser lige pludselig blev til noget kvinder kunne dele, tror jeg spillede en utrolig stor rolle for at kunne komme videre. Men mit arbejde og min indsats, den har ligget nogle andre steder. Den har ligget i det politiske liv.

Har det været en styrke eller et problem for jer som kvindelige politikere, at der stod en ny og radikal kvindebevægelse udenfor?

En styrke synes jeg, men det er selvfølgelig, fordi jeg har haft sympati for bevægelsen. Jeg ved godt, at de bestemt ikke har haft sympati for mig og har været rasende ind i mellem, men det synes jeg ikke er så overraskende. Det er klart, at sådan én der sidder her, og går ind på mændenes præmisser, er en provokation for den radikale del af kvindebevægelsen.

Et had/kærligheds-forhold på en måde?

Ja, og det har været i orden. Jeg er ikke kommet og har sagt: 'Jeg er også ligesom jer, og nu skal jeg være med i en sludregruppe'. Det har ikke været den funktion, jeg har kunnet have i forhold til kvindebevægelsen, når jeg har siddet som minister. Det har derimod været at sørge for, at nogle ting har kunnet lade sig gøre. Det er det samme forhold, jeg har haft til politiske venstrebevægelser.

Alternative institutioner

Som alle sociale bevægelser med et bevidst svagt organisationsapparat ("en flad struktur") skete der store ændringer i bevægelsens levetid. Den første fase i Rødstrømpebevægelsen var aktionernes tid, mens der i anden fase skete en geografisk spredning, og mangfoldigheden blomstrede. I tredje og sidste fase skete der en specialisering, som også hænger sammen med forandringer i deltagerens livsløb – man bliver færdig med sin uddannelse, flytter, får børn, bliver træt af basisgruppen og vil noget andet med sit liv. Bevægelsens livscyklus og de aktives livscyklus hænger sammen i en kompleks struktur.

Rødstrømperne ville skabe en feministisk modkultur. Resultater var en lang række, hvad vi kan kalde "alternative institutioner", hvoraf nogle lever endnu, mens andre er nedlagt, og andre som f.eks. krisecentrene er blevet en del af den offentlige socialpolitik. Også Dansk Kvindesamfund og Socialdemokratiske kvindegrupper var aktive omkring oprettelsen af krise-

centre, og bølgerne gik højt i en diskussion om, hvorvidt man skulle acceptere kommunernes krav om registrering af de kvinder, som søgte ind på krisecentrene som betingelse for at få offentlige tilskud. Her er nogle eksempler på andre alternative institutioner, som blev oprettet i kvindeoprørets kølvand:

- Kvindehøjskolen i Visby i Sønderjylland, 1978-1994
- Femø-lejren, 1971 –
- Kvindefestivaler i 1970'erne
- Kvindemuseet i Danmark 1984-
- Kvindeprojekter for arbejdsløse kvinder, daghøjskoler for kvinder, åbne datastuer for kvinder, initieret af kvinder med rod i kvindebevægelsen, og kvindebevægelsens nye metoder blev brugt i en del af tilbuddene til arbejdsløse kvinder fra slutningen af 1980'erne og i 90'erne.

Kvinforskningen voksede ud fra det nye kvindeoprør og kunne næppe have vundet indpas pga. stærk modstand i begyndelsen uden at have kvindebevægelsen i ryggen. Med tiden skete der en adskillelse mellem bevægelsen og kvinforskningen, i takt med at bevægelsen forsvandt og kønsforskningen udvikledes til med årene at blive en internationalt udbredt og anerkendt akademisk disciplin. Intersektionalitet blev i 00'erne et vigtigt nyt perspektiv, og "women only"-princippet blev forladt.

Jeg har selv været med hele vejen fra den spæde start af kvinforskningen, i dag kønsforskning/genusforskning⁵. Dels med oprettelse af kvinforskningscentre, som i dag findes over hele verden, dels med udvikling af kønsperspektiver inden for mit eget fag, politologi, specielt inden for forskningsfeltet køn og politik. "Skal du ikke snart forske i noget generelt?", lød den kritiske kommentar fra en af mine tidlige kolleger på Institut for Statskundskab ved Aarhus Universitet. Men det var dengang.

Slutning

En gang aktivist – altid aktivist? Svaret er nej. En gang feminist – altid feminist? Hvis vi snakker om attituder, må svaret ofte blive ja! Efter at Rødstrømpebevægelsens organisationer og grupper, bl.a. kvindehusene, havde lukket og slukket, var der fortsat mange, som kaldte sig rødstrømper, og som var aktive som "hverdagsfeminister" i deres job som lærere, bibliotekarer eller fagligt aktive, hvilket også fremgår af rødstrømpe-enqueten fra 1992.

Ligestillingsdebatten blev mere stille i 1990'erne og 00'erne, og ligestillingsreformerne færre. Der manglede den styrke, som ligger i kombinationen af aktive græsrodsfeminister, professionelle feministiske lobbyorganisationer og mange feministiske politikere (af begge køn), en kombination, som netop var til stede under reformerne i 1970-80'erne. De mange folkeafstemninger om EU – fire i perioden 1992-2000 – split-

NOTE 4 Ritt Bjerregaard i Drude Dahlerup, *Blomster & Spark. Samtaler med kvindelige politikere i Norden*. Nordisk Ministerråd 1985, s. 217.

NOTE 5 Rekha Pande, ed., *A Journey into Women's Studies*. Palgrave Macmillan 2014. Mit kapitel har titlen "From Feminist Activist to Professor".

tede kvindebevægelsen; nu sad tidligere samarbejdspartnere pludseligt som modstandere i panelerne. I 00'erne og begyndelsen af 2010'erne har indvandrings- og integrationsdebatten fyldt alt. Alle går nu ind for ligestilling, selv højrefløjen, men mange mener, at ligestillingen stort set er opnået – kun blandt de indfødte, forstås.⁶

MeToo-bevægelsen, som har spredt sig som en løbeild over hele kloden, om end med nationale variationer, har gjort det klart, at ligestillingen langt fra er opnået. Seksuelle krænkelser og seksuel chikane er hverdag for kvinder, piger og unge mænd verden over, også i Danmark. Det handler om magtmisbrug. Sexistisk hate-speech rammer især kvindelige politikere hårdt, hvilket indskrænker kvinders muligheder for demokratisk deltagelse.

Bevægelserne i 1960-70'ernes drømte om en verden uden undertrykkelse og uligheder. De havde nytænkningens naivitet, som nok er nødvendig, hvis man skal vove at gøre oprør. I dag lever vi i trumpismens tidsalder, og man kan blive præsident i verdens indtil videre mægtigste land på en blanding af sexismen og racisme. Men så kom Women's Marches i oprør mod Donald Trump og senere den verdensomspændende #MeToo-bevægelse. Mon ikke vi i fremtiden vil se en øget polarisering mellem netop disse to trends.

NOTE 6 Drude Dahlerup: "Gender Equality as a closed case: A Survey among the Members of the 2015 Danish Parliament", forthcoming in *Scandinavian Political Studies*.